

KIRIM TÜRK HALK ANLATILARINDA SAYI S MGECL

Numerical Symbolism in Crimean-Turkish Folk Narrations

Ö r. Gör. Dr. Bayram DURB LMEZ*

ÖZET

Mitler, efsaneler, masallar, fıkralar, halk hikâyeleri, vs. gibi sözlü kültür ürünlerine halk anlatışlar denir. Bu ürünlerin sayı sembolizmi açısından inceleyecek araştırmacılar için de zengin malzemeler bulunduran değerli kaynaklar oldu u bilinmektedir.

Mitolojik dönemden günümüze kadar halk kültürü ürünlerinin ço unda oldu u gibi halk anlatışlarında da kimi sayılara özel anlamlar yüklendi i görülür. Bu sayılar ta şdış anlamlardan ötürü kutlu sayışlardır. Özel anlamlar yüklenen ve kutlu sayılan sayılar arasında daha çok üç, dört, yedi, dokuz, kırk bulunmaktadı r.

Bu makalede, üç, dört, yedi, dokuz, kırk sayılarının Türk mitolojisi ve halk kültürü ürünlerindeki anlamları ile Kırsım Türk anlatışlarında yüklenen anlamlarının tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Kırsım, halk anlatışları, Türk mitolojisi, halk kültürü, sayı sembolizmi

ABSTRACT

Oral culture products like myths, legends, tales, anecdotes, folk stories, etc. are called as folk narrations. It is known that these are valuable sources which contain rich materials for the researchers who will search numerical symbolism.

From the Mythological Age till today, the same is as it is in most of the folk cultural products in folk narrations, special meanings are attributed to some numbers. These numbers are accepted as sacred because of the meanings they contain. Numbers of three, seven, nine, ten, etc. are called as sacred numbers. These numbers are accepted as sacred because of the meanings they contain. Numbers of three, seven, nine, ten, etc. are called as sacred numbers. These numbers are accepted as sacred because of the meanings they contain.

Keywords: Crimean-Turkish folk narrations, numerical symbolism, Turkish mythology, folk culture, number symbolism

Giriş

Mitolojik dönemden günümüze kadar halk kültürü ürünlerinin ço unda oldu u gibi halk anlatışlarında da kimi sayılara özel anlamlar yüklendi i görülür. Bu sayılar ta şdış anlamlardan ötürü kutlu sayışlardır. Özel anlamlar yüklenen ve kutlu sayılan sayılar arasında üç, dört, beş, yedi, dokuz, kırk, vb. yaygın olanlardır¹. Bu inanışların bir kısmı mitolojik döneme kadar uzanmakta, bir kısmı da tarih boyunca kazanılan de i ik kültür ve inançlara dayanmaktadır (Durbilmez, 2005: 1-22).

Kırsım Türk halk anlatışlarında da sayı simgeliğinin önemli bir yeri oldu-

u görülür. Bu çalışmada; üç, dört, yedi, dokuz ve kırk sayılarının Kırsım Türk halk anlatışlarında nasıl kullanıldış, incelenen metinlerden örnekler vererek ortaya konacaktır.

I. ÜÇ SAYISI

Kapsayıcı sentez (Schimmel 2000: 69) olarak tarif edilen üç, baş, orta ve sonu olan ilk gerçek sayı olarak görülür. Hayat da üç a amadır: 1. Başlangıç, 2. Orta, 3. Son. Birinin çoklu a açışması üç ile olur: Birlik ikili i, ikilik üçlü ü, üçlük de her eyi olu turur. İki geometrik ekil, üç noktayla i aretlenen ve üç çizgiyle çizilen üçgen dir. Pisagor üçgeni kozmik anlamda geli menin

ba langıçsı olarak yorumlanır. Çünkü dikdörtgen ve altı uçlu yıldız gibi geometrik figürler üçgenden elde edilebilir (Schimmel 2000: 85). •Mükemmellik ve bütünlük sayılarıyla ve •kesin sayıların üst sınırları sayılan üç, aynı zamanda •belirsiz çoklu un bir ifadesi olarak görülür ve •basit yuvarlak bir sayıya çevrilebilir. (Schimmel 2000: 80). Özellikle üçlü kümeler •gizemli sayılardan çok •yuvarlak sayılar olarak lev görürler (Durbilmez 2005:4).

Halk anlatılarının epik kurallarından •yineleme kuralı, •üçleme kuralı ve •ilk ve son durumun önemi üç sayıyla ilgilidir. Halk anlatılarını ayrıştırmaya inme tekni inden yoksun oldu u için seyircinin/ dinleyicinin dikkatini çekmek ve konunun önemini vurgulamak için •yineleme tekni inden yararlanılır. •Anlatının bo luklarını doldurmak için de yinelemeye başvurulur. •Yineleme her zaman üç sayıyla ba lıdır. Fakat üç sayı aynı zamanda kendi ba şına bir kuraldır. (...) Üç, gelenekli anlatılarda kar şla şlan insan ve nesnelere en yüksek sayıdır. (...) (Olrik 2003: 180). • İlk ve son durumun önemi göre, en önemli ki i önce gelir fakat son gelen ki i •anlatının duyguda lık do urdu u ki i'dir. Bu kural da üçler kuralıyla ilgilidir ve üçüncü safhadaki son durum (Achtergewicht) anlatının a şlık merkezini olu turur (Olrik 2003: 184).

Kırsım Türk halk anlatılarında üç sayı çok belirgindir. •Yineleme, •üçleme ve •ilk ve son durumun önemi kuralları yanında, ba ka i levleri de oldu u görülür. Halk anlatıları içinde de en çok masallarda ve halk hikâyelerinde kar şmıza çkar.

I. 1. Kırım Türk Masallarında Üç Sayısı:

Kırsım Türkleri arasında derlenen masallarda üç sayının zengin bir sayı simgesi olarak kullanıldığı ş anla şır. •Üç gün müllet, •üç kuru ş, •dş arşdan üç

adam getirme, •üç yüz akça miras, •üç yüz akça mirastan her hafta yüz akçasıyla pazardan bir hayvan (1. kedi yavrusu, 2. köpek yavrusu, 3. yılan) alma, •toyun üçüncü günü ayş oynatışının gelmesi, •üç yıl yabancı illerde gezme, •uykudan üç gün sonra uyanma, •üç devin üçünün de birer vafı olması, •Ku kimin ba şna üç defa konarsa o ki inin han seçilmesi, •padi ahın üç olu, •üç ba lı dev, •saçların üçünü üç ayrı cebe saklama, •meydanı üç sra hâlinde ku atma, •Üçüncü Cuma, •üç gün gizleme, •hastalandıktan üç gün sonra ölme, vd. masalların çatışması olu turan unsurlardandır.

•Bekir Mustafa masasında; •Atş kendisine satmasını isteyen Bekir Mustafa'ya Padi ah, atş sataca şns fakat üç gün daha binmek istedi ini söyler (Bekir 1999: 123). Padi ah, atş kar şında be yüz lira istese de o üç kuru çkarşp verir (Bekir 1999: 123). Üç gün sonra sultan Bekir Mustafa'yş saraya çarşır (Bekir 1999: 123). Bu defa ayş olan Bekir Mustafa alş veri i hatırlamaz. Kendisiyle dalga geçildi ini sanan padi ah, üç kuru u hemen çkarşp vermezse onu kazş a oturtaca şns söyler. Bekir Mustafa, emrini geri almasını, dş arşdan üç adam getirmesini ve onlara arapla, rakşyla bezeli güzel bir sofraya hazırlamasını ister: 1. Ayya bir adam, 2. Sa lam bir adam, 3. Çşplak bir adam. Birisi kör, birisi çşrlçşplak, üçüncüsü de ayaksız üç fakir saraya getirilir. En güzel araplardan kadeh kadeh içerler. Padi ah da onların perde arkasından izler. Kssa bir süre sonra üçünün de dili çözülür. Önce bacakları olmayan adam konu ur. arabş icat eden adamş eline geçirse, bu adam Sultan Süleyman bile olsa, bu bacaksız hâliyle onu gebertece ini söyler. Kör adam, bacakları olmayan adama kşzar. Sesini çşkarmadan içmesini, yoksa Sultan Süleyman bile olsa ona sopayş yerle tirece ini söyler. Üçüncü olarak çşplak dilenci de aynı ekilde çşkş ta bu-

lunur. Bunun üzerine Bekir Mustafa, arap içenlerin ne konu tu undan haberleri olmadı şş söyler. Padi ah da bu içecekleri haram eden peygambere ükürler olsun diye dua eder.Ž (Bekir 1999: 124; Söylemez 2003: 170 171).

•Altın Yüzük masasında, ihtiyar ölünce ondan üç yüz akça kalır. Annesi her hafta yüz akça vererek o lunu üç hafta pazara gönderir. Ne alaca şş bilmeyen çocuk pazardan birinci hafta mışk (kedi yavrusu), ikinci hafta kö elek / it balası (köpek yavrusu), üçüncü hafta cılan (yılan) satın alır (Mahmut vd. 1997: 197 / 440).

•Ayuw (Ayş) Kulak Batır masasında, •toynş ü üncü küniŽ (dü ünün üçüncü günü) ayuw (ayş) oynatarak bir genç gelir (Mahmut vd. 1997: 452). •Bır Akış Köse Men Dokş Akış Köse masasında, ba ka bir köydeki köse, üç yıl yabancı illerde gezer (Mahmut vd. 1997: 461). •Cantemir Batır masasında dinlenmek isteyen Cantemir, uykudan üç gün sonra uyanır (Mahmut vd. 1997: 469).

•Dünya Güzeli masasında, Dünya Güzeli'nin sarayına gelen üç devin üçünün de birer vasfı vardır: Dev birincisi suya dalar, ikincisi yeryüzünü dolaır, üçüncüsü havada uçup gider (Mahmut vd. 1997: 478). Han öldükten sonra onun yerine geçecek hanş bir ku belirler. Ku , onun ba şna üç defa kondu u için, yi it kış şna giren Dünya Güzeli, han seçilir (Mahmut vd. 1997: 479). Dev, üç ya şnda bir danayş kesip kazanda kaynatır (Mahmut vd. 1997: 474).

•Köse ve Dev masasında, Köse ile dev gide gide üç gün üç gece giderler (Bekir 1999: 145). •Altın Alma (Altın Elma) masasında, padi ahşn üç o lu vardır (Bekir 1999: 146). Üç ba lş dev üç kız karde-i esir alır (Bekir 1999: 148). Padi ahşn üç o lu, üç ba lş devin vatanına giderler (Bekir 1999: 148). Küçük o lan saçların üçünü üç ayrı cebine saklar (Bekir 1999: 150). Meydan askerler tarafından üç sıra

hâlinde sarılır (Bekir 1999: 152). •Turna Babay (Turna Baba) masasında, Turna Baba, üç ay yetecek pilavlık darşn bir aylı şş yer (Bekir 1999: 139). •Edilbay ile Cayşkbay masasında, Kozukürpe •in babası Cayşkbay, hastalandıktan üç gün sonra ölür (Mahmut vd 1997: 494).

•Edige Batır masasına göre; kesik insan ba şş ate e atan ihtiyar, kimseye zarar vermemesi için külleri mendiline sararak evinin saçaklı şna saklar. Bunu gören kız babası Cuma ya gidince mendile bakmayı dü ünür. Üçüncü Cuma da, merak ederek mendilin içindeki küllü koklar, tadına bakar (Mahmut vd. 1997: 481). Kızın üç o lu olur: 1. Tükükaya, 2. Barkaya, 3. Bedirkaya (Mahmut vd. 1997: 482). Tükükaya, kendisinden yumurta isteyen elçileri üç gün gizler. Üç gün sonra ku yumurtlar (Mahmut vd. 1997: 482).

Türkiye Türklerinin masalarında üç sayış kardeşler (üç kız, üç erkek), zamanla (üç gün üç gece), tabiat üstü varlıklarla (üç dev, üç peri kız, üç ba lş dev), hayvanlarla (üç karga, üç katır, üç ek), yiyecek ve içeceklerle (üç yumurta, üç ekmek, üç karpuz, üç tas su), insanlarla (üç arkada , üç kör, üç yardımcı, üç hoca, üç cezalıs), e yalarla (üç kışbaç, üç çatal-ka şk, üç ba çubuk, sarayın önündeki üç ta , üç altın), i yapmayla ilgili (üç a şır art, üç i e gönderme, üç i i aynş anda yapma, üç nâra atma, üç defa saplama, hende in etrafını üç defa dola ma) vd. olarak kullanılırlar ve •formel de erş ta şırlar (Sakao lu 1999: 67).

Türk dünyasından derlenen masalarda; •Üç günde meyve veren elma a cşş [Anadolu, Azerbaycan], •Üç günlük kamlık [Yakut- Saha], •Üçüncü gün [Anadolu], •Üç gün mühlet [Tatar], •Üç gün uyku [Barabin / Tatar], •Üç yol ayrış [Kazak], •Üç demir kamçış [Tuva], •Üç ba lş insan [Tuva], •Üç istek / art [Çalken / Tatar, Gagavuz], •Üç sınak, imtihan [Anadolu, Azerbaycan, Kazak,

Kırgız, Özbek, Türkmen, Adıgey, Gagavuz, Kabardin, Kalmuk, Kumuk, Nogay, Salar, Tatar, Tuva, Tuvin, Yakut- Saha], vb. gibi üçle ilgili motifler tespit edilmiştir (Makas, 2000: 387).

I. 2. Kırım Türk Halk Hikâyelerinde Üç Sayısı:

Kırım Türkleri arasında anlatılan halk hikâyelerinden •Edige, •Kozukürpeç, •Koplandı Batır ve •Köro lu'nda geçen; •evlenmek için üç art ko ma, •üç batır, •üç kere tövbe etme, •üç gün üç gece dü ün, •üç kuyunun suyunu içme, •evin önünde üç kere dola arak kapı önünde ayak izleri bırakma, •üç ar şın kalınlık, •üç yi idin aynı kalede yaması, vd. gibi kullanımlar üç sayısıyla ilgilidir.

•Edige'de, Kutlukaya'ya evlenmek istedi i kışın üç artı vardı. Bizim nikâhımız bu üç artı olsun, diyen kış; 1. Burnuma, 2. Koltuk altıma, 3. Ayaklarımıza bakmayacakmışın, der (Bekir 1999: 60). Ya lı falı •üç batırın gelmesini söyler. Üç batıra haber verirler. Üç batır gelir (Bekir 1999: 66). Edige'nin o lu Nura-din •Kaytay anda kart atamış kışsam, men kabeye barış o zaman üç kere tevbe etmemiş (Ya lı'ında ya lı babamı kovsam ben Kâbe'ye gidip o zaman üç kere tövbe ederim), der (Bekir 1999: 71). Aynı metinde, Kadriberdi'yi öldüren Nura-din, üç gün yatar, kendi de ölür (Bekir 1999: 76).

•Kozukürpeç hikâyesinde, atlar üç kuyunu suyunu içer yine kanmazlar (Bekir 1999: 114). •Koplandı Batır hikâyesinde, han karış, yattı evin önünde üç kere dola arak kapı önünde ayak izleri bırakır (Bekir 1999: 120).

•Köro lu hikâyesinde, Köro lu'nun yaptı ş kalenin duvarları üç ar şın kalınlık şındadır. (Bekir 1999: 97). Köro lu, •üç kün üç gece toy ete (üç gün üç gece dü ün yapar) (Bekir 1999: 100). Köro lu'nun kalesinde üç yi it (Köro lu, Ayvaz ve Köro lu'nun o lu Hasan) •ömür eteler

(ömür sürerler) (Bekir 1999: 105).

Türkiye Türklerinin halk hikâyelerinde •üç gün misafir olma, •üç karde i olma, •darda kaldı ş vakit birbirine sürmesi için üç kış verme, •dü ün hediyesi olarak üç sürü verme, •üç gün üç gece ziyafet, •üç aylık yolu üç günde alma, •üç kere ate etme, •üç yol ayrışma, •üçler adına bade içme, •üç defa bade içme, •üç yaşına gelince ad verme, •sırtın üç defa sıvazlama, •üç imtihanı ba arma, •üç vasiyet, •üç yaş şşş bir yerde çile çekme, •üç ceylan, •kral seçimi için üç defa ku uçurma vd. gibi üçün formilistik sayı olarak kullanıldığı ş görülmektedir (Alptekin 1997: 390-393). Söz gelimi; Dede Korkut hikâyelerinde üç sayı, insanlar, nesnelere, zaman dilimleri ve birkaç kavramla ilgili olarak 52 kere kullanılmıştır (Sakao lu 1998: 42).

I. 3. Diğer Anlatılarda Üç Sayısı:

“Arz Kış efsanesine göre, Mishor köyü sakinleri Arz Kış ile Emir Hasan'ın evlendi i yaş üç bayramı bir arada yarılar: 1. Kurban Bayramı, 2. Bahar Bayramı, 3. Arz'ın dü ünü (Söylemez 2003: 167).

Kırım halk fıkralarının bazıları adlarında bile sayı geçer: •Üç nasiat (Söylemez 2003: 174).

Türkiye Türklerinin efsanelerinde üç sayısının özellikle kardeşler için kullanıldığı ş ve aynı i levi gördü ü tespit edilmiştir: Üç kardeş, üç erkek kardeş, üç erkek, üç gürültü vd. (Sakao lu 1980: 68). Kazakistan'da Korkut Ata ile ilgili anlatılan efsanelerde üç sayı çok belirgindir: •Annesi Korkut'u üç yaş dokuz gün karnında taşımış, üç yaş içinde üç kez do um sancısı çekti i hâlde do umu gerçekleştirmiş. Birinci yaşın üçüncü günü dünya da sancılanmış, büyük bir sel çşkarak Karaaspan da şın su barmış. İkinci yaşın üçüncü günü iddetli bir rüzgâr eserek yeryüzünü kum kaplamış. Üçüncü yaşın üçüncü günü havada kara

bulutlar olmuştur, im ekler çakmış. Halk yine felâket gelecek diye çok korkmuş fakat Korkut dünyaya gelmiş. Korkut'un do umuyla birlikte güne de yükselmeye başlamış. Do um öncesi ya anan korkulardan hareketle çocuğun adı da Korkut konmuş. (...) Korkut do unca halk üç gün bayram etmiş (Durbilmez 2003: 224).

Ouz Ka an destanında; üç gün üç gece anne sütü emmemiş, üç gece üst üste bir rüya görmüş, gergedanla yapılan mücadeleyi üçüncü denemesinde kazanmış, iki einden üçer o ul sahibi olmaz [İk einden olan çocukları Gök Han, Da Han ve Deniz Han Boz-Okları, ikinci einden do an Gün Han, Ay Han ve Yıldız Han da Üç-Okları olur.] , rüyada bir altın yay ile üç gümüş ok görmüş [Ouz'un yanındaki Ulu Türk görür.], o ullarından üçünü do uya, üçünü batıya göndermiş, yay üç bölme [Ouz, Gün, Ay ve Yıldız'ın getirdiği yay üç bölme.] , üç oku üçe ületirmiş [Gök, Da ve Deniz'in getirdiği üç oku üçe ületir.], gibi motifler vardır (Durbilmez 2005: 6) ³.

Manas Destanında da üç yayla, üç gece rüya görmüş, üç ayrılmaz yitmiş, aştış üç kışmış, üç gün kimse ile konuşmamış, üç gün izin almamış, üç gün savaştı, Üç Köy gibi üç sayısıyla ilgili öğeler yer alır (Yüksel 1980a: 20).

II. DÖRT SAYISI

Maddi düzenin sayısıyla (Schimmel 2000: 98) olarak adlandırılan dört; dünyada bilinen ilk düzenle ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olup do adan uygarlığa do ru bir de i me i aret eder. Schimmel, mitlerden hareketle, ilk insanların, ayın dört aşamasını [=hilâl, büyüme, dolunay ve küçülmeyi] gözlemlediklerini, güne in konumu ve gölgelerin hareketleri ile dört ana yönü ve dört rüzgârı kefttiklerini belirtir: Güne in do kba ne Tj tti s 75 o t l a b n e z e l e k-

denilen bir da daki ma araya çamur sürükleyip getirdi ve bu çamurlarş insan kalşbşna benziyen yarşklara döktü. Su ile toprak bir müddet bu yarşklarda kaldş. Güne Saratan burcunda idi ve şşcaklış çok kuvvetli idi. Güne , su ve toprak döküntülerini kşzşrdş, pi irdi. Mezkûr ma ara kadşnşn karnş (batnş) vazifesini gördü. Su, toprak ve güne in harareti (ate) unsurlarşndan ibaret olan bu yş şn üzerinden dokuz ay mütedil rüzgâr esti. Böylece dört unsur birle mi oldu. Dokuz ay sonra bu yaratşktan insan ekinde bir mahlûk çşktş. Bu insana Türk dilince •Ay Atam• denildi ki •ay baba• demektir. Bu •Ay Atam• denilen ki i sa lam havalş ve tatlış sulu yere indi...Ž (nan 1986: 21).

Kşrşm Türklerine ait halk anlatşlarşnş inceledi imizde dört sayşşnşn daha çok •dört yönŽ ile ilgili oldu u görülür.

II. 1. Kırım Türk Masallarında Dört Sayısı:

•Ayuw (Ayş) Kulak BatşrŽ, •Cantemir BatşrŽ, •Edige BatşrŽ, •Edilbay ile CayşkbayŽ, •DilberŽ, •Dünya GüzeliŽ, •Köse ve DevŽ gibi masalarda dört sayşş ile ilgili kullanşmlar önemli bir yer tutar. Bunlar daha çok dört yönle ilgilidir: •dört tarafa asker göndermeŽ, •memleketin dört kö esine haber salmaŽ, •dört yol ba şna bekçi olarak birer karakol koymaŽ, •dört bir yandan atlış yi tlerin toplanmasşŽ, •dört duvardan çşkan dört dervi Ž, vd. gibi. Bunlardan ba ka; •gözlerini dört açmaŽ, •dört atlış bir faytona binmeŽ, •kösenin dört o luŽ, •dört o lunu evin dört kö esine ba lamaŽ gibi kullanşmlar da dört sayşşsyla ilgilidir.

•Ayuw (Ayş) Kulak BatşrŽ masalşnda, kşzşn yok oldu unu duydu u zaman vezir •dört bir tarafkaŽ (dört bir tarafa) asker gönderir (Mahmut vd. 1997: 452). •Cantemir BatşrŽ masalşnda, aranşlan yi idi bulabilmek için memleketin dört kö esine haber salnşr (Mahmut vd. 1997: 466). Sudan çşkşp Ayş kulak•şn sözlerini i iten ajdaha, gözlerini dört açarak,

onun üzerine atlışr (Mahmut vd. 1997: 459). •Edige BatşrŽ masalşnda, Toktamş Han, dört yol ba şna bekçi olarak birer karakol koyar (Mahmut vd. 1997: 491). •Edilbay ile CayşkbayŽ masalşnda, dört bir yandan atlış yi itler toplanşp gelirler (Mahmut vd. 1997: 497). •DilberŽ masalşnda, kşz do du unda dört duvardan dört dervi çşkar. Birincisi; bu kşz güldükte yanaklarşnda güller açşlşn, der. kincisi; a ladşkta, gözlerinden inciler aksşn, der. Üçüncüsü; yürüdü ü zaman arkasşndan ye il çimen çşksşn, der. Dördüncüsü de küçük bir muska çşkarşp kşzşn eline ba lar. Bu muska kşzşn elinde kaldş ş müddetçe kşzşn ya ayaca şnş söyler (Mahmut vd. 1997: 470). •Dünya GüzeliŽ masalşnda, Han, dört atlış bir faytonla •Dünya GüzeliŽni aldşr (Mahmut vd. 1997: 474). •Köse ve DevŽ masalşnda, Köse•nin dört o lu vardşr (Bekir 1999: 145). Yedi ba lş dev gelmeden önce, Köse, dört o lunu evin dört kö esine ba lar (Bekir 1999: 145).

•Dört tarafŽ, •dört yol kav a şŽ, •dört günŽ, •dört seneŽ, •dört kat binaŽ, •dört ki iŽ, •dört kadşnŽ, •dört bicik (=meme)Ž, •dört ya Ž gibi kullanşmlar bazş masalarda görölmektedir (Alptekin 2002: 189). •Dört vezirŽ, •dört çingeneŽ, •dört köseŽ, •dört hayvanŽ vb. gibi bazş masal kahramanlarşnşn dört olmasş dik kat çekicidir. Ta eli masallarşndan birinin •Dört KöselerŽ adşnş ta şmasş da, bu sayşşnşn masal adşnda bile kullanıldş şnş göstermesi bakşmşndan, önemlidir (Alptekin 2002: 324-327).

II. 2. Kırım Türk Halk Hikâyelerinde Dört Sayısı:

•EdigeŽ, •Köro luŽ, •Çora BatşrŽ, •Â şk GaripŽ, •Tairnen Zöre (Tahir ile Zöhre)Ž, vd. gibi Kşrşm Türklerinden derlenen metinlerde; •Ardşndan dört atlış yeti mesiŽ, •dört o ula bir keçinin dört aya şnşn miras kalmasşŽ, •dört bölmeli ocak kazmaŽ, •dört bir yanşn çevrilmesiŽ, •dört gözle beklemeŽ, dört odalış bir kale

yapmaž, •dört boynuzlu bir koçkar (koç) vermež, •dört o ulž, •dört kšžž gibi motifler yer alır.

•Edigež hikâyesinde, Edige yolda giderken, ardşndan dört atlş yeti ir (Bekir 1999: 61). Ölen bir adamşn dört o luna bir keçinin dört aya ş miras kalşr (Bekir 1999: 72). Aynş anlatşda •dört bölmeli ocak kazdşrž ifadesi de yer alır (Bekir 1999: 66).

•Köro luž hikâyesinde, •Bolş ortalı şnş ve Çamlş Bel etrafşnş yah ş etip öğrengen soğ, Kör o lu da ta larnş cş-yş tşrşp, dört odadan ibaret kşrk ar in yükseklikte bir kala kura. (Bolu merkezini ve Çamlşbelin etrafşnş iyice örendikten sonra, Köro lu da ş ta ş toplayşp dört odadan ibaret kşrk ar şn yükseklikte bir kale yapar) ž (Bekir 1999: 97). Ayvaz•ş bulmak isteyen Köro lu•na, Bolu Beyi •bir koyun sürüsüyle beraber dört boynuzlu bir koçkar (koç)ž la çayşra gitmesini, Ayvaz•şn kula şna da koçu ona getirdi ini söylemesini ister (Bekir 1999: 98).

Çora Batşr•şn dört bir yanş dü man tarafşndan çevrilir (Mahmut vd.. 1988: 10.). •Å šk Garipž hikâyesinde, annesi dört gözle o lu â šk Garip• bekler (Bekir 1999: 94). •Tairnen Zöre (Tahir ile Zöhre)ž hikâyesinde, •dört kşz kele, Zöreni köterip ala (dört kşz gelir, Zöhre•yi kaldşrşr)ž (Bekir 1999: 110).

•Gözünü dört açmakž, •dört gözle beklemekž gibi söyleyişlerde geçen •dört gözž; görme organş iki göz ile sezme organş iki gönül gözünü simgeler.

Türkiye Türklerinin halk hikâyelerinde •dörtž ile ilgili olarak; •dört kardeş / •dört hain kardeş, •bütün ilimleri öğrenmi olarak dört yaşna girmež, •görülen rüyanş yorumlanmasşndan dört gün sonra ölmež, •sevdi iyle birlikte dört gün kalmaž, •karşşna dört yol çşkmaž vs. gibi kullanşmlar görülmektedir (Durbilmez 2007).

III. YEDİ SAYISI

•Bilgili in sütunlarşž (Schimmel 2000: 140) olarak adlandırılan yedi; •4 elementi ku atan ve duygusal güçlere karşlık gelen maddi dörtlemeyle (hava= zekâ, ate = istenç, su= duygular, toprak= ahlâk) birlikte yaratşcsş ilkelerin üçlü ünü (aktif zekâ, pasif bilinçaltı ve birliinin düzenleyici gücü) içerir (Schimmel 2000: 140). •Gezegenlerin sayşşž Güne , Ay, Merkür, Mars, Venüs, Jüpiter ve Satürn ... Güne ve Ay aslında gerçek birer gezegen de illerdir.), •ülkerin yedi yıldızşolarak bilinen yedi, •genellikle olumlu güçlerle iç içe dü ünülür.ž (Schimmel 2000: 144). Yenisey•de bir aman davulunun dş yüzeyine, ilk insan olan •eryüzünün evladşžnşn yedi cennet boyunca sürecek bir yolculu a çşkş ş resmedilmi - tir. Bu resme göre, •dş çemberde yedi küçük çşkşntş vardşr; içteki çemberde yedi noktada çşkşntş ve sekizinci noktada da bir ku bulunmaktadır. Eliade•ye göre bunlar sşrasşyla, çok güzel düzlüklerine ve gök tanrşşnşnşn yedi o luna gönderme yapmaktadır.ž (Schimmel 2000: 157). slam yediye çok önemli i levler yüklemi tir (Kocatürk 1982). Pisagorculara göre yedi, •dönüm noktasşždşr (Schimmel 2000: 166).

III. 1. Kırım Türk Masallarında Yedi Sayısı:

Kşrşm Türklerinden derlenen masallarda; •Yşlanşn verdi i altşn yüzü ü yedi gün geçtikten sonra a zşna alşp şşlık çalmaž [Altşn Yüzük] (Mahmut vd 1997: 198 / 441), •yedi ba lş ejderhaž [Avcş Mehmet, Cantemir Batşr] (Mahmut vd 1997: 204/ 447, 465), •yedi ba lş ejderhanşn yedi ba şnş kesmež [Avcş Mehmet] (Mahmut vd. 1997: 204/ 447) , •yedi ba lş devž [Köse ve Dev] (Bekir 1999: 145), •yedi yşl kaybolmaž [Bşr Akşllş Köse Men Dokşz Akşlsşz Köse] (Mahmut vd. 1997: 461), •yedi derya içinde ya amaž [Edilbay ile Cayşkbay] (Mahmut vd. 1997: 494) , •yedi gün yedi gece uyumaž [Edilbay ile

Cayşkbay] (Mahmut vd. 1997: 494) , vd. gibi yediyle ilgili motifler tespit edilmektedir. Ayrıca; •Cantemir Batırda masalında Cantemir'in ya adış memleketi yedi ba lş bir ejderha (yedi düvel) korkuturmu (Mahmut vd. 1997: 465). Cantemir, bir vuru ta ejderhanın altış ba şın birden keser, yedinci ba şın kesmez (Mahmut vd. 1997: 469).

Türk dünyasından derlenen masallarda; •Saçlarş yedinci kattan yere ula n kşz [Sarş Uygur], •Yedi ba lş ejderha [Ba kurt], •Yedi yılş vergiden kşymetli telek [Özbek], •Yedinci oda [Azerbaycan], •Yedi karde [Sarş Uygur], •Yedi yol a zş [Anadolu], •Yedi kat duvar [Ba kurt], •Yedi gün yedi gece dü ün [Azerbaycan, Yakut-Saha], •Yedi günlük uyku [Ba kurt], •Yedi yıl mühlet [Özbek], vb. gibi yediyle ilgili motifler tespit edilmiştir (Makas 2000: 387).

III. 2. Kırım Türk Halk Hikâyelerinde Yedi Sayısı:

Kırım Türklerinden derlenen halk hikâyelerinde; •yedi ba lş bir kuyruklu yılş, •yedi kuyruklu bir ba lş yılş, •yedi sultanın ba şın getirme, •yedi gün yedi gece mücadele etme, •yedi yıl mühlet, •yedi yıl içinde yedi tulum altın ba lş parası isteme, •ba lş parası kazanmak için yedi yıl ba ka bir ehirde çalışma, •hediye getirilen elbiseleri yedi gün boyunca giyinme, •yedi yıl bir yerde ya ama, •yedi kat nalş birden burma, •ba kşın yerine geçtikten yedi yıl sonra padi ahşın kşşyla evlenme, •yedi gün yedi gece uyuma, vd. gibi motifler yer almaktadır.

•Edige anlatışında, Edige yedi ba lş, bir kuyruklu yılşana rastlar. Yılşanın yedi ba ş yuvaya şş maz, yedisi yedi tarafa yayılır. Edige ve arkadaşları da yılş öldürürler. Giderken yedi kuyruklu, bir ba lş yılşana rastlar. Öldürmeye karar verirler, bir ba şın ardından yedi kuyru u da ma araya gider, öldürmezler. Edige, bu durumdan ibret al-

mak gerekti ini, yedi ba lş bir kuyruklu yılşın öldürdükleri hâlde bir ba ş, yedi kuyru u olan öldüremediklerini söyler. Bunun üzerine Edige'yi ba seçerler (Bekir 1999: 62). Aynı anlatışta, Edige, o lu Nuradin'e •Bana yedi sultanın ba şın mş getirdin yoksa? diyerek kibirlenmesini söyler (Bekir 1999: 71).

•Çora Batırda, Kazan'ın almak için yedi gün yedi gece mücadele ederler (Bekir 1999: 88).

•Å ş Garip hikâyesinde, ahsenem'in babasının padi ah, yedi yıl içinde yedi tulum altın getirdi i takdirde kşşın Å ş Garip'e verece ini Å ş Garip'in annesine söyler. Konu mayş duyan ahsenem de Å ş Garip'in annesine gizlice yedi tulum altın ile beraber iki tulum altın da harçlık verir (Bekir 1999: 91). Å ş Garip, bu durumu kabullenmez ve para kazanmak için yedi yıl Alp ehline gider (Bekir 1999: 92). Å ş Garip, ahsenem'e getirdi i elbiseleri vererek tam yedi gün boyunca giydirir (Bekir 1999: 96).

•Köro lu hikâyesinde, Köro lu Bezirgân'a, •yedi yıldır Çamlıbel'de durdu unu, yedi kat nalş birden burdu unu söyler (Bekir 1999: 102).

•Tairnen Zöre (Tahir ile Zöhre) hikâyesinde, •Tair •Taz o lanza (Kelo lan'a), yedi yıl onun yerinde kalırsa ve kendisini Tahir olarak tanıtır sa padi ahşın kşşın vereceklerini, söyler (Bekir 1999: 110).

•Kozukürpeç hikâyesinde, Kozukürpeç, uyursa yedi gün yedi gece uyur (Bekir 1999: 115).

III. 3. Kırım Türk Efsanelerinde Yedi Sayısı:

•Ayuw Da (Ayş Da ş) efsanesinde, Büyük Ayş, e ilerek Allah'a yedi kere secde eder (Bekir 1999: 156). •Altın Be ik efsanesinde, yedi yaz, yedi kş sava şlar (Bekir 1999: 161). •Aydamaklar Kobasş Kşş-Ta Efsanesi (Haydutlar Ma arasş Kşşta Efsanesi)nde, Kırım, yedi yıl

boyunca Âlim hakkında konu ur. Âlim, yedi yıl içinde yedi kere •karavullar (nöbetçiler)Z eline dü er ve yedi kere zincirleri kşrarak Tarakta da larşna, Nogay çöllerine kaçır (Bekir 1999: 164).

Kam- aman inanş şnda •yedi ki iZ, •yedi engelZ, •yedi dola maZ, •yedi demirZ, •yedi pşnarZ, •yedi de irmen olu uZ, •yedi sarş kşzZ gibi motifler görülür. Bu inanş lara göre; Tanrş Ülgen•in yer yüzünde önce yedi ki iyi yaratır. Tanrş Ülgen•in katşna ula abilmek için yedi buudakş (yedi engeli) a mak gerekir. Tufan•ın olaca şnş önceden bildiren Gök teke, dünyanın çevresine yedi kere dolaşır. amanlar, büyü / üfürük yaparken, demir kşzdşrarak yedi pşnardan, yedi de irmen olu undan aldşklarş yedi suya atarlar. Beltir, Sagay adlı Türk topluluklarında kamlarşn davullarşnda yedi sarş kşz resmi bulunur. Yakut Türklerine göre Yenisey şrma ş kayna şnş gö ün yedinci katşndan almaktadır . Altay Türklerine göre ay tutulmasşnşn sebebi yedi ba lş devdir. Kşrgşz Türklerinde •büyük ayşZ, •yedi bekçiZ olarak geçer. Büyük ayşnşn yşldşzlarş •yedi da koyunuZ olarak da dü ünüldü ü için •yedi arkarZ adşnş alır. •Büyük ayşZ burcuna di er Türk boylarş arasşnda verilen adlarda da •yediZ vardır: •yedi körZ, •yedi e ekZ, •yedigenZ, •yedi atZ, •yedi karde lerZ, yedi vah i köpekZ, •yedi hanZ, •yedi hşrsşzZ, •yedi kurtZ, •yedi aygşrZ (Yüksel 1980b: 18). Eski Türk inançlarşna göre •ay dedeZ, •yedi ba lş bir devZ ile sava şır.

IV. DOKUZ SAYISI

Kutlu üç sayışsşnşn üç katş olan dokuz •Büyütölmü kutsal üçZ (Schimmel 2000: 177) olarak adlandırılır. •Daha çok dünyanın kuzey kşsmşndaki uygarlıklarşna özgü olan bu sayş, •Sami ve sonraki Yahudi- Hristiyan dünyasşnda önemli bir yer i gal etmez (Schimmel 2000: 177). •Mükemmellik sayışş ya da nihai sşnşr olarak da kullanılan Z (Schimmel 2000:

188) bu sayışnşn Türk mitolojisinde ve kültüründe önemli bir yeri vardır. Yedi gök küresinin ve sabit yşldşzlarş kapsayan •gö ün üst kemerinin ötesinde olan en yüksek, dokuzuncu cennetle ba lan tşlıZileri sürölür (Schimmel 2000: 179). Türkçe ve Farsça kitaplarda çokça geçen •nü h siphrZ (dokuz gök) inancş, •kadim kozmik bölgelerin [1. Yukarş dünya, 2. Orta dünya, 3. A a şdaki dünya] üç katşna çşkarşlmasşZ sonucu do mu olabilece i gibi •kozmetik a acşn dokuz dalşZ ndan da kaynaklanabilir. Yaratışlı destanşna göre, Tanrş, dokuz dallş bir a aç ve bu a acşn her dalşnşn altşnda bir insan yaratır. Yedi kat gökten sonra gelen Ar ve Kürsi de birer ku atşcş kat sayşlarak, göklerin dokuz kat oldu una inanılır. amanlarşn, âyinlerde dokuz kat gö e çşkşp, dokuz katş da dola arak tekrar indikleri söylenir. amanşn dokuz çşraşnşn tuttu u keçe dokuz defa döndürölür, böylece aman gö ün dokuz katşnş -sembolik olarak- gezmi olurdu (Yüksel 1981a: 18). Altay Türklerinde aman, Tanrş Bay Ülgen•e kurban sundu u zaman, kayşn a acşnda bir merdivene dokuz kertik yapar. Bu dokuz kertik a a şdan yukarşya birinci kattan dokuzuncu kata kadar gökleri gösterir (Ziya Gökalp 1963). nsanşn, •dokuz kat gök ile dört unsurun birle mesinden do du uZ inançş vardır. Bu sebeple dokuz kat gökten •dokuz ataZ, dört unsurdan da •dört anaZ olarak söz edilir. Yunus Emre•nin •Dörttür anam dokuz babamZ dizesinde geçen inanş şn kayna ş da budur. Gök dokuz (veya yedi) kat oldu u gibi, yer de dokuz (veya yedi) kat olarak dü ünüldü.

Türklerin önde gelen kabilelerinden birisi •Dokuz O uzlarZ adşnş almış tş. Yakutlar, Karluklar, O uzlar gibi Dokuz Tatarlar•da da aynş dokuzlu tasnif görülür. Türk ka anlarşnşn davul ve tu larş dokuz tane idi. Yenisey Tatarlarşnşn ef sanelerinde •dokuz davullu Katay Alp•e dokuz Han tâbi idiZ gibi cümleler geçer

(Yüksel 1981a: 18). Cengiz Han'ın sancasında dokuz Tibet öküzü kuyruğu bulunurdu. Kutadgu Bilig'de dokuz altın renkli sancak'tan söz edilir. •Dokuz parça hediye verme, •suçların sayış dokuz a madkça cezalandırma gibi uygulamalardan söz edilir. Kırım Tatar Hanlığı'nın hükümdarları bile 9x90 81 parça hediye aldıkları (Schimmel 2000: 183). •Dokuz parça hediye verme'nin kaynağında da Gök tanrının şanı vardı. aman âyinlerinde, aman, çadırın önüne asılan •söktü denilen ipin üzerine dokuz elbise asar. Bu dokuz elbise ota sahibinin Ülgen'e sunduğu hediyelerdir (Yüksel 1981a: 17).

Türk tarihinin başlangıcından beri, Türk kültüründe en çok kullanılan sayılardan biridir. Ouz Kaan seferlerinden zaferle döndüğünde dokuz bin koyun, dokuz yüz sığır kestirir, derisinden doksan dokuz havuz yaptırır. Dokuzuna rakı, doksanına kımız doldurtur (Yüksel 1981a: 19-20).

Dokuz, Türkçe'de yuvarlak bir sayıya dönüşür. •Dokuz ayın çar ambası hep birlikte gelir sözünü, insanın üstlendiği in güç belâ tamamlanabilecek kadar artmış anlamına gelir. •Dokuz düğünle başlama iyi koruma anlamındadır. •dokuz köyden kovulan kişiyi inandığını her ortamda söyleyen kişidir (Schimmel 2000: 183).

IV. 1. Kırım Türk Masallarında Dokuz Sayısı:

Kırım Türklerinden derlenen •Edige Batır ve •Bır Akıllı Köse Men Dokuz Akılsız Köse masallarında geçen dokuz oğlu sahibi olmak, •dokuz hatırlı ki inin dokuz oğluna yola gitme, •dokuz başlı bir kuyruklu yılan, •dokuz başlı yılanın dokuz başını da kesme, •dokuz kuyruklu bir başlı yılan, •dokuz akılsız köse, •dokuz sandık gibi motifler, masalarda da dokuz sayısının simgesi olarak kullanıldığını gösterir.

•Edige Batır masasında, Toktamış

Han'ın dokuz oğlunu vardır (Mahmut vd. 1997: 492). Edige, dokuz hatırlı ki inin dokuz oğlunu ile Timur Han'a giderken yolda dokuz başlı, bir kuyruklu yılan rastlar. Dokuz yitir, yılanın dokuz başını keser. Daha sonra dokuz kuyruklu bir başlı yılan rastlar. Fakat yılan kaçıp kurtulur. Edige bunu şöyle izah eder: Birinci yılanın dokuz başı olup dokuz tarafa çekti için siz onu öldürdünüz. kincisinin ise dokuz kuyruğu oldu u halde bir başlı onları idare etti için yılan başı ile beraber kuyruklarını da kurtarıp yuvasına girdi, sizin kışkırtılardan kurtuldu. Onumuz birden on tarafa çekersek bizimiz kurtulamayız. Eğer bizimiz söyleyip kalanımız dinlerse biz de bu dokuz kuyruklu, bir başlı yılan gibi kendimizi her türlü tehlikeden kurtarabiliriz. Birlik olan yerde dirlik olur (Mahmut vd. 1997: 489; Söylemez 2003: 162). Kırım Türklerinin tek bir önder etrafında toplanması gerektiği ne güzel anlatılmış!

•Bır Akıllı Köse Men Dokuz Akılsız Köse (Mahmut vd. 1997: 218- 219) masasına göre, bir köyde dokuz köse yaşamış. Dokuz kösenin dokuz ine i varmış. Dokuz köse dokuz sandık yaptırır, başlı köyde ya ayan bir kösenin aldatması sonucu her biri bir sandık girer. Dokuz sandık içindeki dokuz köseyi başlı köse denize atar. Dokuz köse boğulup ölür (Mahmut vd. 1997: 461).

Tuvin Türklerinden derlenen •Kimesesiz Genç ile Han Kızı masasında dokuz halı üzerinde oturma motifi vardır (Makas 2000: 387).

IV. 2. Kırım Türk Halk Hikâyelerinde Dokuz Sayısı:

•Edige hikâyesinde Nuradin'e dokuz sultan babası Toktamış gibi hanlıklar ne yaptı sorulur (Bekir 1999: 74). Aynı metinde, dokuz doru at koğup bir araba gönderirler (Bekir 1999: 65). •Çora Batır hikâyesinde, Çora'nın babası ya başlı Narik, dokuz sultanı öldürür (Bekir 1999: 84).

V. KIRK SAYISI

•Hazırlama ve tamamlama sayışı olarak adlandırılan kırk, •büyük sayılar arasında en büyüleyici sayı olarak Orta Doğu'da, özellikle İran ve Türkiye'de yaygın biçimde kullanılır. (Schimmel 2000: 265).

İslami geleneklere göre; Tanrı, Âdem'in çamurunu kırk gün yoğurdu. Hz. Muhammed, ilk vahyini kırk yaşlarında almıştı. Dünyanın sonu yaklaştığında Mehdi kırk yaş yeryüzünde kalacaktır. Yeniden dirilişte gökler kırk gün boyunca dumanla kaplanacaktır. Bu diriliş kırk yaş sürecektir (Schimmel 2000: 268). Doğu'dan sonra kadınlar kırk gün dışarı çıkmazlar. Kırk gün selamda ve Musevilikte arınma dönemi'dir.

Kırk (Arapça erbain, Farsça çihil, Türkçe kırk), yuvarlak sayı olarak da kullanılır. •Kırk sütunlu saraylar, •kırk atlı kahramanlar, •kırk macera, •kırk düman öldürme, •kırk hazine bulma, •kırk gün kırk gece gibi kullanımlarda bu özellik görülür. •Bir acı kahvenin kırk yaş hatırası vardır. •Kırk gün tavuk olarak ya amaktansa bir gün horoz olmak daha iyidir. •Kırklara karşı makul deyim •görünmez olmak ya da •tamamen yok olmak anlamlarına gelir. Türkiye'de Kırklareli adlı bir şehir vardır. Bu şehrin adı da •kırkların inancıyla ilgilidir. Zengin insanlar •kırk anahtarla doğu'da olur. Her yeri bilen, her şeyden haberi olanlar •kırk evin kedisidirler. Elinden her şey gelen ya da küstah kişiler •kırk kapının mandalıdır. Uzun bir sürede ancak yapabileceği şeyler için •kırk fırın ekmeği yemek gerekir. Kendisini çok ucuza satan kimse •kırk kuru at dokuz takla atar (Schimmel 2000: 270).

Ouz Kaan kırk günde büyür ve yürür. Kırk masa ve kırk sıra yaptırır. Kırk gün kırk gece yenilip içilir. Urumka anı kendisine itaat etmeyince bayrağını açarak onun üzerine yürür ve kırk

gün sonra Buzda şeteklerinde konaklar. Kurultayda her iki yanına kırkar kulaç direk diktirerek üstüne gümü tavuk koydurur (Yüksel 1981a: 17).

V. 1. Kırım Türk Masallarında Kırk Sayısı:

Kırım Türklerinden derlenen masallarda; •kırk gün mülhet, •kırk genç, •kırk güzel kız, •kırk kuvvetli kız, •kırk balı ejderha, •kırk balı ejderhanın kırk kızı, •kırk kesme, •kırk oklu bir yay, •kırk gün kırk gece düğün, •kırk katır / kırk satır ceza, •kırk gün yas tutma, •kırk gün mülhet, •kırk kiinin balı yeme/ kırk ki iyi öldürme, •kırk yitir, •kırk hayvan, •kırk muhafızdan biri olma, •kırk gün göl kenarında kalma, •kırklar ile namaz kılma, •kırk kız gün kırkların dua etmesi, •kırk gün kırk gece uyuma, •kırk bekçiyi suya gönderme, vd. gibi motifler çokça görülür.

•Avcı Mehmet masasında padişah kırk gün içinde Ancer güzelini getirmezse Avcı Mehmet'in balı keseceğini söyler. Annesi Avcı Mehmet'e padişahın kırk tane ca (genç), •kırk tane de güzel kız istemesini söyler. Avcı Mehmet, kırk genci ve kırk güzel kız güzel elbiseler giydirerek altın vapura bindirir (Mahmut vd. 1997: 446). Padişah, Avcı Mehmet'e, Kaf dağdan zemzer kuşunu kırk gün içinde getirmesini söyler. Avcı Mehmet, Zemzer kuşunu getirmek için, annesinin uyarısıyla, padişahın altın vapuru ve kendisi gibi pehlivan olan kırk genci beraberinde ister (Mahmut vd. 1997: 450).

•Ayuw (Ayş) Kulak Batırda, evin kapısının kapayan kayış kaldırmak için kırk kişi gerekir (Mahmut vd. 1997: 452). Memleketin tek çeşmesi vardır, o çeşme de kırk balı ajdaha (ejderha) yatmaktadır (Mahmut vd. 1997: 458). Ayş Kulak, ejderhanın kırk balı otuz dokuzunu keser, kırk kızı kesmez. Kırk kız balı da kesse hepsinin yeni-

den canlanaca şı bilmektedir (Mahmut vd. 1997: 459).

•Cantemir Batırda padi ahşn dedesinden kşrk oklu bir yay kalır. O yayş kaldırşp kşrk ok ile çeken yi idin yedi ba lş ejderhayş öldürece i söylenir (Mahmut vd. 1997: 466). Cantemir ile padi ahşn kşzş Gülperi'nin toylarş (dü ünleri) kşrk gün kşrk gece sürer (Mahmut vd. 1997: 469).

•Dilberž masalında, Bey, yalan söyleyen hatunu ile onun anasına size kşrk katır mş, kşrk satır mş gerekž diye sorar. •Kşrk satır bize neye gerekž? Kşrk katır verirsen, razş olur da giderizž der süt anasş. Bey, süt anasş ile kşzş kşrk katırın kuyruna ba latır ve katırlarş gönderir. Süt anasş ile kşz kşrk parça olur (Mahmut vd. 1997: 472). •Dünya Güzeliznde, Dünya Güzeli, a abeyinin öldü ünü, cemaata kşrk gün yas tutturduktan sonra nikâh kşydşmaya razş olaca şı kendisiyle evlenmek isteyen Han•a söyler (Mahmut vd. 1997: 477).

•Altın Alma (Altın Elma)žda, üç ba lş devin kşrk parçaya bölünse bile ölmeyece i söylenir (Bekir 1999: 148). •Edige Batırza göre; kesik ba şın üzerinde •Sa günümde bin bir ki inin ba şın yedim, bu hâlimle bile kşrk ki inin ba şın daha yerimž yazşş vardır (Mahmut vd. 1997: 481; Söylemez 2003: 160). •Suya atsam kşrk ayvan su içer ve ölür. Yere atsam çimene dü er ve kşrk havyan otlayşp ölür.ž diye dü ünerek kesik ba şın külünü mendilinin içinde saklar (Mahmut vd. 1997: 481). Toktamş , kşrk yi idini Kutlškaya•nşn ba şın kesmek için görevlendirir (Söylemez 2003: 162). Toktamş •şn kşrk yi idi Kutlškaya•yş bulup kafasşnş keserler (Söylemez 2003: 162). Kutlškaya•nşn o lu Edige, büyüünce babasşnş intikamşnş almak için Kşbuvsıl adşnş kullanşp gerçek kimli ini gizleyerek Toktamş •şn kşrk muhafşzşndan biri olur (Söylemez 2003: 162). Yi itlerin ba kanş seçilen Edige, yola devam

ederken gördükleri gölün kenarında kşrk gün kalmayş tavsiye eder. Her gece atlara bakarken kşrk ile namaz kşlar. Kşrkşncş gece kşrk Edige için hayşr dua ederler (Mahmut vd. 1997: 489.; Söylemez 2003: 162). Dev yattş ş zaman kşrk gün kşrk gece uyur. Devin kşrk bekşisini Edige suya gönderir (Mahmut vd. 1997: 490).

Türk dünyasından derlenen masallarda; •Kşrk karlış zâlim padi ahž [Özbek, Tatar], •Kşrk odalı altın sarayž [Özbek], •Kşrk parça et, kşrk tuluk suž [Azerbaycan], •Kşrk gün mühlet / uykuž [Kazak, Özbek], •Kşrk deve yükü altınž [Özbek], •Kşrk sandşkž [Ba kurt], •Kşrk oda / yasakž [Azerbaycan], •Kşrk renkli odaž [Azerbaycan], •Kşrk günlük yolu bir günde almaž [Azerbaycan], •Kşrk gün kşrk gece güre ž [Azerbaycan], •Kşrk gün kşrk gece dü ünž [Anadolu, Azerbaycan, Çalken / Tatar], vb. gibi kşrkla ilgili motifler tespit edilmi tir (Makas 2000: 387).

V. 2. Kırım Türk Halk Hikâyelerinde Kırk Sayısı:

Kşrşm Türklerinden derlenen halk hikâyelerinde, •kşrkşncş rüya yorumlayşşşnşn rüya görmesiž, •kşrk kazanž, •kşrk ki iž, •kşrk yi itž, •kşrk kamçşž, •kşrk korumaž, •kşrk merdivenden inmež, •kşrk kşzž, •kşrk ar şın uzaklıktan biçen kşlşçž, •kşrk kat perdenin arkasında oturan kşzž, •kşrk ar şın yüksekli inde kalež, •kşrk kervanž, •kşrk haydutž, •kşrk gün yas tutmaž, vd. gibi motifler vardır.

•Edigežde, padi ahşn rüya yorumlayan adamlarşndan kşrkşncşş rüya görür (Bekir 1999: 61). Kşrk kazanş kşrk ki i kaldırşp oca şın üstüne asar (Bekir 1999: 69). Edige, o lu Nuradin•e •Yigit adş ı çşkçşn dep, artşdan kşrk yigitke oz arttşmž (Yi it adşn çşksşn diye arkandan kşrk yitle geçirdim), der (Bekir 1999: 72).

•Çora Batırda, Çora•ya kşrk kamçş vururlar (Bekir 1999: 80). Ali Bey•in kşrk korumasş oldu u belirtilir (Bekir 1999:

81). Han kış Sarı Hanım fidan gibi bükülüp, çanlı altın e ik ile kırk merdivenden inip gelir (Bekir 1999: 88). Sarı Hanım'ın emriyle, kırk kız, at gübresinin içinden keseyi alıp bulurlar (Bekir 1999: 89). Çora'nın kılıcı kırk arşın uzaklıktan biçer (Bekir 1999: 88).

•Aşk Garip'de, ahsemem, kırk kat perdenin arkasında oturur (Bekir 1999: 95).

•Köro lu'nda, Bolş ortalı şın ve Çamlı Bel etrafında yahş etip öğrengen soğ, Körö lu da ta larnı cıyş tırşp, dört odadan ibaret kırk arşın yükseklikte bir kala kura. (Bolu merkezini ve Çamlıbel'in etrafında iyice örendikten sonra, Köro lu da ş ta ş toplayış dört odadan ibaret kırk arşın yükseklikte bir kale yapar) (Bekir 1999: 97). Köro lu'nun kırk yi idi vardır (Bekir 1999: 105).

•Tairnen Zöre (Tahir ile Zöhre)'de, bir gün, ulu yoldan kırk kervan kete eken (geçer) (Bekir 1999: 109). Tahir kırk haydut çevirir (Bekir 1999: 111). Tahir'den ayrılan Zöhre, kırk gün yas tutar. Kırk gün sonra kırk kız ile gül bahçesine çşkar (Bekir 1999: 113).

V. 3. Kırım Türk Halk Efsanelerinde Kırk Sayısı:

•Ayuw Da (Ayş Da ş)'de efsanesinde, peygamber, kırk gün kırk gece namazlıştın üstünden kalkmadan dua eder (Bekir 1999: 154).

SONUÇ

Kırım Türkleri arasında derlenen •Bekir Mustafa, •Altın Yüzük, •Ayuw (Ayş) Kulak Batır, •Bır Akış Köse Men Dokş Akış Köse, •Köse ve Dev, •Cantemir Batır, •Turna Babay (Turna Baba), •Dilber, •Dünya Güzel, •Köse ve Dev, •Altın Alma (Altın Elma), •Avcı Mehmet, •Edilbay ile Cayşkbay ve •Edige Batır gibi masallarda; •Edige, •Köro lu, •Çora Batır, •Koplandş Batır, •Aşk Garip, •Tairnen Zöre (Tahir ile

Zöhre), •Kozukürpeç gibi halk hikâyelerinde; "Arş kız, •Ayuw Da (Ayş Da ş)'de efsanelerde; •Üç nasiat gibi fşkralarda sayş simgeci inin zengin örnekleri yer almaktadır. Türk mitolojisinde, halk inançlarında, destanlarda, efsanelerde, masallarda, halk hikâyelerinde görülen sayşlar Kırım Türklerinin anlatışlarında da benzer ve farklı görevlerde kullanılmaktadır.

Eski Türkler yanında, Türk boyları ve akraba topluluklarının halkbilimi ürünlerinde de sayş simgeci inin yaygın olarak kullanıldığını görülmektedir. Bu kullanışların büyük ölçüde Türk mitolojisinden ve slâm dininden kaynaklanan kabullere, inanışlara dayandığını tespit edilmektedir.

Çalışmada, araştırmaların konuya ilgi duymaları amaçlanmıştır. Yapılacak daha kapsamlı çalışmalar, konunun derinlemesine incelenmesini sağlayacaktır.

NOTLAR

1. Ki sayış da halk anlatışlarında simge olarak kullanılmıştır. •Edige destanına göre, Kutlškaya, da da avlanırken yabanî bir kediyeye rastlar. Onu yakalamak ister. Kedi birden güzel bir kıza dönüşür. Kız, Kutlškaya ile evlenmek ister. Bunun için kızın iki artışı vardır: 1. Eve döndüünde dş arşdan ses verip içeri girecektir. 2. Kız evden çıktığında Kutlškaya onun pe inden gitmeyecektir (Söylemez 2003: 161). •Avcı Mehmet masalında, ku un iki kanat tüyü, balşın iki pulu Avcı Mehmet'e verilir. •ki kanat tüyü ve •iki pul birli ve beladan kurtulu u simgeler: •Ben sana iki kanat tüy verecem, sen ikisini birbirine vurduktan sonra sana gelirim, bir beladan kurtarışm. (Mahmut vd. 1997: 205/ 448). •Cantemir Batır masalında Hşş /pir, sakalından kopardış •eki a şş (iki kış) Cantemir'e verir. Hşş, Cantemir'e, zor durumda kalırsan •Eki a nş birbirine tiyset. (iki saçş birbirine de dir) ben yardım gelirim. (Mahmut vd. 1997: 466). •Edige'nin bir rivayetinde, Edige, da da avlanırken yabanî bir kediyeye rastlar. Onu yakalamak ister. Kedi birden güzel bir kıza dönüşür. Kız, Kutlškaya ile evlenmek ister. Bunun için kızın iki artışı vardır: 1. Eve döndüünde dş arşdan ses verip içeri girecektir. 2. Kız evden çıktığında Kutlškaya onun pe inden gitmeyecektir (Söylemez 2003: 161).

2. Edige'nin destan, hikâye ve masal özelliği ta şyan üç ayrı anlatış biçimi ve bunların çitlen-

meleri vardır. İncelenen metinlerden, taşkımların özelliklerine göre •Edebi destanlar, •Edebi hikâyesi ve •Edebi Batır masalları olarak söz edilmektedir.

3. Sayılar, her kültür ve toplumda farklı anlamlar kazanmakla birlikte, dünyada ortak olan anlamlar da taşır. Farklı mitolojilerde benzer temaların bulunması, birbirlerinden çok farklı zaman ve mekânlarda yaşamış halkların mitlerinde tekrarlanan belirgin imajların benzer anlamlar taşınması ve benzer kültür değerleri görmesine •arketip adını verir. Üç •arketip sayısını imajlar olarak; •şük, ruhi farkındalık ve teklik (kutlu üçleme/ Baba-O ul- Ruhul- Kudüs gibi), müzekker prensip anlamların taşınması (Sever 1997: 85).

4. Schimmel'e göre; •Zuni, Dakota ve Siular dahil olmak üzere Kuzey Amerikan Kızılderililerinin bir kısmını 4'ü, kendi sistemlerinin temelini oluşturan sayı olarak kabul ederler. Dört katlı yinelemeleri, insan yaşamının dört katlı bölünüşünü, 4 hayvan sınıfının, gök cisimlerinin dörtlü grupları halinde sınıflandırışını biliyorlardı. (Schimmel 2000: 111).

KAYNAKLAR

- Ahmet- Naci Cafer Ali, (1996), Boztorgay, ikinci Basım, Kriterion Kitap Üyi Yayınları: Bükre .
- Alptekin, Ali Berat (1997), Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Ankara.
- Alptekin, Ali Berat (2002), Ta eli Masalları, Ankara.
- Aslıyüce, Erdoğan (2001), Ukrayna Toprağında Turan'dan Kırsım, İstanbul.
- Bekir, Cafer (1999), •Kırsım Halk Edebiyatı, Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Ansiklopedisi 13: Kırsım Türk-Tatar Edebiyatı, Ankara.
- Çoruhlu, Yasar (2002), Türk Mitolojisinin Anahatları, İstanbul.
- Durbilmez, Bayram (2003), •Efsaneden Destana: Kazakistan'da Korkut Ata ve Korkut Küyü, Millî Folklor, C.8, S.60 (Kış), Ankara.
- Durbilmez, Bayram (2005), •Türk Kültüründe ve Fütüvvet-Nâmelerinde Üç Sayış, Ahilik Araştırmaları Dergisi, C.1, S. 2 (Kış 2005), Kış ehir.
- Durbilmez, Bayram (2007), •Türk Kültüründe ve Fütüvvet-Nâmelerde Dört Sayış, Ahilik Araştırmaları Dergisi, C.1, S.3 (Bahar 2007), Kış ehir.
- Ergun, Metin (1997), •Kırsım Türklerinin Efsaneleri Üzerindeki Araştırmaları, Türk Dünyası Efsanelerinde Değerli Motifleri, I. Cilt, Ankara.
- Gabain, A. Von (1968), •Renklerin Sembolik Anlamları, (Çev. Semih Tezcan), Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi, S. 3/ 1, Ankara.
- nan, Abdulkadir (1986), Tarihte ve Bugün amânizm- Materyaller ve Araştırmaları, Ankara.
- nan, Abdulkadir (1987), •Türk Destan ve Masallarında Kırsım Motifleri, Makaleler- İncelemeler I, Ankara.
- Kocatürk, Saadettin (1982), •Bazı Din ve Kavimlerde, Özellikle İslâmiyette Yedi Sayış, 2. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C. 4,

Ankara.

Kocatürk, Saadettin (1985), •Fütüvvet-Nâmelerinde (Özellikle de Fütüvvet-Nâme-i Sultanî) ve Sâlamda Yedi Sayış ile İlgili Bazı Konular, Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler I (hızl. Feyzi Halıçcı), Ankara.

Mahmut, Enver - Nedret Mahmut (1988), Bozcıgıt, Bucure ti.

Mahmut, Enver - Nedret Mahmut (1991), Ayuw Kulak Batır- Dobruca Tatar Masalları, İkinci Kitap, Bucure ti.

Mahmut, Enver - Nedret Mahmut (1997), Dobruca Türk Halk Edebiyatı Metinleri, Ankara.

Olrik, Axel (2003), •Halk Anlatılarının Epik Kuralları, Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar, (Hızl. Gülin Ötügen Eker- Metin Ekici- M. Öcal Ouz- Nebi Özdemir), Ankara.

Ögel, Bahaeddin (1995), Türk Mitolojisi, Ankara.

Sakao lu, Saim (1980), Anadolu-Türk Efsanelerinde Ta Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu, Ankara.

Sakao lu, Saim (1998), Dede Korkut Kitabı I, Konya.

Sakao lu, Saim (1999), Masal Araştırmaları, Ankara.

Savran, Hülya (2003), Kırsım Tatar Türkçesi, Dil Özellikleri - Metinler- Sözlük, Balıkesir.

Sever, Mustafa (1997), •Edebiyatta Mitolojik ve Arketipik Yaklaşım Tazıları, Millî Folklor, C. 5, S. 34 (Yaz), Ankara.

Söylemez, Orhan (2003), •Kırsım Türk Edebiyatı, Sanatı, Tarihi, Edebiyatı ve Musikisiyle Kırsım, (Editör: Oktay Aslanapa), Ankara.

Schimmel, Annemarie (2000), Sayışların Gizemi, 2. bs., İstanbul.

Yüksel, H. Avni (1980a), •Türk Folklorunda Sayışlar, Erciyes, S. 28, Kayseri.

Yüksel, H. Avni (1980b), •Türk Folklorunda 7 Sayış, Erciyes, S. 29, Kayseri.

Yüksel, H. Avni (1981a), •Türk Folklorunda 9 Sayış, Erciyes, S. 30 - 31, Kayseri.

Yüksel, H. Avni (1981b), •Türk Folklorunda Kırsım Sayışları, Erciyes, S. 32, Kayseri.

Yüksel, H. Avni (1981c), •Türk Folklorunda Sayışlar, Millî Kültür, C. 3, S. 4 (Eylül), Ankara.

Ziya Gökalp (1963), Türk Töresi, İstanbul.